

SŁYSZĘ ROZUMIEM MÓWIĘ

AUTORSKI PROGRAM TERAPII LOGOPEDYCZNEJ

autor: Weronika Pilch- Pierchała

NEUROLOGOPEDA

RYBNIK 2014

"Połączenie sił to początek,
pozostanie razem to postęp,
wspólna praca to sukces"

Henry Ford

SPIS TREŚCI

Wstęp.....	4
O programie.....	5
Główne cele programu.....	6
Nawiązanie do przepisów prawa oświatowego.....	6
Struktura organizacyjna programu.....	7
I OBSZAR- "Słyszę"- rozwijanie percepcji słuchowej.....	7
II OBSZAR- "Rozumiem"- rozwijanie mowy biernej.....	10
III OBSZAR- "Mówię"- rozwijanie mowy czynnej.....	14
Przykłady ćwiczeń.....	20
Podsumowanie.....	25
Ewaluacja.....	25
Przykładowe scenariusze zajęć.....	25
O autorce.....	30
Literatura.....	30
Ciekawe linki.....	31
Załącznik nr 1.....	32

WSTĘP

"Mowa jest niezwykle ważnym elementem życia każdego człowieka...".
Takie i podobne zdania znajdujemy w prawie każdym artykule dotyczącym zagadnień logopedycznych. Czy będzie banalne jeśli i ja na wstępie swojego programu użyję tego sformułowania? Być może tak, ale mimo wszystko zrobię to, gdyż jest to zdanie niezwykle prawdziwe. Stanowi bowiem bazę do dalszych rozważań na temat wpływu mowy na jakość naszego życia. Wolalabym jednak zamiast słowa "mowa" używać słowa "komunikacja". Nie wszyscy z nas mogą mówić, czyli artykułować zrozumiałe dla innych dźwięki, ale wiele z tych osób może się komunikować, chociażby za pomocą gestów. Dzięki komunikacji możemy wyrażać swoje potrzeby, pragnienia. Nie jesteśmy zamknięci w swoim świecie, nierozumiani. Współistniejemy z resztą społeczeństwa, wchodzimy w relacje, rozumiemy się a to powoduje, że czujemy się bezpieczni...

Osoby z niepełnosprawnością intelektualną bardzo często mają problemy z komunikacją. Począwszy od opóźnionego rozwoju mowy, aż po całkowitą niemożność komunikacji. Praca terapeuty mowy nie będzie polegała wtedy na korekcji wad wymowy, ale na tym, by jak najpełniej umożliwić porozumiewanie się osób niepełnosprawnych z otoczeniem. Czasem już ogromnym sukcesem będzie gdy dziecko zacznie przejawiać motywację, chęć do komunikowania się. Terapia mowy osób niepełnosprawnych intelektualnie jest często długotrwałym procesem. Oprócz rozwijania mowy, istotne jest usprawnianie wszystkich funkcji, rozwijanie procesów poznawczych, czyli skupienie się na ogólnym rozwoju. To wszystko musi ze sobą współgrać aby były widoczne efekty naszej pracy.

O PROGRAMIE

Program logopedyczny "**Słyszę, rozumiem, mówię**" przeznaczony jest dla dzieci przedszkolnych o różnym stopniu niepełnosprawności intelektualnej, z autyzmem dziecięcym oraz niepełnosprawnościami sprzężonymi uczęszczających do Przedszkola Specjalnego nr 49 w Rybniku.

Sam tytuł programu jest już wstępem do jego istoty. Te trzy obszary tj. słuch, rozumienie oraz mowa czynna (często występująca dopiero po długim okresie terapii), stanowią jedne z najważniejszych części składowych rozwijania komunikacji. Nie mam na myśli jednak tylko słuchu fizycznego, ale także mowny, pozwalający rozróżniać dźwięki mowy. Z kolei by rozwinęła się poprawnie mowa czynna musi wystąpić jej rozumienie, czyli mowa bierna.

Program został podzielony na trzy obszary:

1. " Słyszę"- rozwijanie percepcji słuchowej

2."Rozumiem"-rozwijanie mowy biernej

3."Mówię"- rozwijanie mowy czynnej

W każdym z obszarów zostały wyznaczone cele ogólne, przedstawiono etap pracy, ćwiczenia ogólne do danego etapu oraz cele operacyjne. W dalszej części można będzie znaleźć przykłady konkretnych ćwiczeń. Nauka właściwego przyjmowania pokarmów znajduje się w części "Mówię", gdyż bez tych umiejętności (dzięki którym kształtuje się sprawność aparatu mowy), nie jest możliwa właściwa mowa czynna.

Program przeznaczony jest do realizacji na zajęciach logopedycznych. Po roku zostanie wykonana jego ewaluacja aby skontrolować ewentualne postępy w terapii. Z pewnością zamierzone cele nie zostaną osiągnięte przez wszystkie dzieci ze względu na ich indywidualny rozwój. **Program "Słyszę, rozumiem, mówię" jest propozycją rozwiązań terapeutycznych, które należy opracować i dostosować dla każdego dziecka indywidualnie ze względu na zróżnicowane zaburzenia komunikacyjne a także możliwości intelektualne oraz**

psychomotoryczne, dlatego obejmuje tak duży zakres materiału (od wokalizacji do zdań prostych),

Na każdych zajęciach realizowane będą ćwiczenia z każdego z obszarów, czyli pół godziny zajęć będzie podzielone na trzy etapy: ćwiczenia słuchowe, ćwiczenia rozwijające rozumienie mowy oraz ćwiczenia rozwijające mowę czynną.

GŁÓWNE CELE PROGRAMU

Głównymi celami programu są:

- rozwój percepcji słuchowej
- rozwój mowy biernej
- rozwój mowy czynnej

NAWIĄZANIE DO PRZEPISÓW PRAWA OŚWIATOWEGO

Cele główne programu nawiązują do podstawy programowej wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego (Załącznik nr 1 do rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół, Dziennik Ustaw poz. 977) a głównie w obszarze : "Wspomaganie rozwoju mowy dzieci".

STRUKTURA ORGANIZACYJNA PROGRAMU

I OBSZAR- "Słyszę"- rozwijanie percepcji słuchowej

CELE GŁÓWNE:

- rozwijanie uwagi słuchowej
- odbiór, identyfikowanie i różnicowanie dźwięków
- rozwijanie pamięci słuchowej

ETAP PRACY:

- **odgłosy z najbliższego otoczenia**

ĆWICZENIA:

- wysłuchiwanie odgłosów pochodzących z domu oraz z przedszkola tj.: przedmioty codziennego użytku, zabawki a następnie rozpoznawanie tych odgłosów
- wskazywanie danego dźwięku
- różnicowanie tychże dźwięków
- wskazywanie lokalizacji danego dźwięku
- rozwijanie uwagi i pamięci słuchowej poprzez ćwiczenia słuchowe z programem "Mówiące obrazki" oraz "Świat dźwięków"

CELE OPERACYJNE:

- dziecko potrafi koncentrować się na zadaniu
- dziecko rozpoznaje (wskazuje) odgłosy przedmiotów codziennego użytku
- dziecko umie różnicować słyszane dźwięki
- dziecko rozpoznaje skąd dobiega dźwięk (wskazuje lub odwraca się w stronę dźwięku)

ETAP PRACY:

- odgłosy poza domem/ przedszkolem

ĆWICZENIA:

- wysłuchiwanie odgłosów pochodzących z podwórka a następnie rozpoznawanie tych odgłosów
- wskazywanie danego dźwięku
- różnicowanie tychże dźwięków
- rozwijanie pamięci słuchowej poprzez ćwiczenia słuchowe z programem "Mówiące obrazki" oraz "Świat dźwięków"

CELE OPERACYJNE:

- dziecko koncentruje się na zadaniu
- dziecko potrafi wsłuchać się w odgłosy
- dziecko rozpoznaje odgłosy z zewnątrz
- dziecko umie różnicować słyszane dźwięki

ETAP PRACY:

-rozdzielanie natężenia oraz tempa dźwięku

ĆWICZENIA:

- rozpoznawanie i różnicowanie dźwięków głośniejszych i cichszych
- rozpoznawanie i różnicowanie dźwięków szybkich i wolnych

CELE OPERACYJNE:

- dziecko wie co to jest dźwięk głośny i umie go wskazać (symbol obrazka lub gest)
- dziecko wie co to jest dźwięk cichy i umie go wskazać (symbol obrazka lub gest)
- dziecko rozpoznaje dźwięki głośne
- dziecko rozpoznaje dźwięki ciche

- dziecko wie co to jest dźwięk szybki i umie go wskazać (symbol obrazka lub gest)
- dziecko wie co to jest dźwięk wolny i umie go wskazać (symbol obrazka lub gest)
- dziecko rozpoznaje dźwięk szybki
- dziecko rozpoznaje dźwięk wolny
- dziecko potrafi różnicować dźwięki głośne i ciche
- dziecko potrafi różnicować dźwięki szybkie i wolne

ETAP PRACY:

-ćwiczenia uwagi i pamięci słuchowej

ĆWICZENIA:

- zapamiętywanie kolejności wypowiedzianych samogłosek i ich odtwarzanie
- zapamiętywanie kolejności wymawianych sylab i ich odtwarzanie
- zapamiętywanie słów mówionych przez logopedę oraz ich odtwarzanie
- wystukiwanie zapamiętanego rytmu
- ćwiczenia z pomocą dydaktyczną "Świat dźwięków"- wskazywanie na obrazku usłyszanego dźwięku

CELE OPERACYJNE:

- dziecko potrafi zapamiętać samogłoski wymawiane przez logopedę
- dziecko pamięta sylaby wymawiane przez logopedę
- dziecko potrafi zapamiętać słowa mówione przez logopedę
- dziecko odtwarza słowa podane przez logopedę
- dziecko umie zapamiętać rytm wystukany przez logopedę
- dziecko potrafi odtworzyć rytm
- dziecko różnicuje odgłosy usłyszane w programie: "Świat dźwięków"

II OBSZAR- "Rozumiem"-rozwijanie mowy biernej

CELE OGÓLNE:

- rozwijanie kompetencji komunikacyjnej
- rozwijanie rozumienia słów najbliższego otoczenia
- ćwiczenie umiejętności zapamiętywania poznanych słów, komunikatów
- rozwijanie umiejętności reakcji na polecenia

ETAP PRACY:

- **nawiązywanie kontaktu wzrokowego**

ĆWICZENIA:

- "przykuwanie" uwagi dziecka do twarzy terapeuty (usta pomalowane czerwoną szminką, założenie słonecznych okularów, zabawy w "kuku aha!" z kocem, pokazywanie dziecku interesujących je przedmiotów na wysokości twarzy terapeuty itp.)
- nauka i utrwalanie reakcji na komunikat "Patrz na mnie"

CELE OPERACYJNE:

- dziecko potrafi nawiązać kontakt wzrokowy z rozmówcą
- dziecko potrafi utrzymać kontakt wzrokowy z rozmówcą

ETAP PRACY:

- **rozumienie podstawowych komunikatów**

ĆWICZENIA:

- ćwiczenia rozumienia komunikatów: "chodź do mnie", "stój", "usiądź", "daj", "weź", "tak", "nie" (wspomaganie gestem)

CELE OPERACYJNE:

- dziecko rozumie ww. komunikaty
- dziecko wykonuje ww. polecenia

ETAP PRACY:

-tworzenie wspólnego pola uwagi

ĆWICZENIA:

- skupianie wzroku dziecka na przedmiotach pokazywanych przez logopedę,
- nauka podążania przez dziecko wzrokiem za wskazywanym przedmiotem-
- stosowanie komunikatu "tu"

CELE OPERACYJNE:

- dziecko skupia wzrok na przedmiotach pokazywanych przez logopedę
- dziecko wodzi wzrokiem za przedmiotami

ETAP PRACY:

-naśladowanie terapeuty

ĆWICZENIA:

- naśladowanie gestów
- naśladowanie mimiki
- naśladowanie czynności

CELE OPERACYJNE:

- dziecko umie naśladować gesty
- dziecko potrafi naśladować mimikę twarzy
- dziecko naśladowuje czynności za terapeutą

ETAP PRACY:

-wskazywanie danego przedmiotu

ĆWICZENIA:

- nauka wskazywania danej rzeczy po usłyszeniu komunikatu "pokaż" (na początku logopeda wykonuje zadanie ręką dziecka)

ETAP PRACY:

-poznawanie schematu własnego ciała

ĆWICZENIA:

- doskonalenie znajomości nazw części swojego ciała (ręka, noga, oko, nos, uszy, buzia, zęby, język, brzuszek)
- doskonalenie znajomości nazw części ciała innych osób na obrazkach lub zdjęciach

CELE OPERACYJNE:

- dziecko potrafi wskazać swoje części ciała
- dziecko umie wskazać części ciała innych osób
- dziecko wskazuje części ciała na obrazkach lub zdjęciach

ETAP PRACY:

- rozpoznawanie przedmiotów i ich nazw

ĆWICZENIA:

- nauka rozpoznawania przedmiotów- konkretów
- nauka rozpoznawania przedmiotów na zdjęciach bądź obrazkach
- ćwiczenie umiejętności różnicowania przedmiotów
- ćwiczenia dobierania w pary tych samych obrazków

CELE OPERACYJNE:

- dziecko rozpoznaje przedmioty codziennego użytku
- dziecko umie wskazać przedmioty na obrazkach lub zdjęciach
- dziecko różnicuje przedmioty
- dziecko dobiera te same przedmioty w pary

ETAP PRACY:

-rozpoznawanie czynności

ĆWICZENIA:

- rozpoznawanie czynności na zdjęciach lub obrazkach
- naśladowanie czynności
- inscenizowanie czynności- zabawy tematyczne

CELE OPERACYJNE:

- dziecko umie wskazać daną czynność na obrazku lub zdjęciu
- dziecko naśladuje czynności wykonywane przez innych

ETAP PRACY:

-przymiotniki

ĆWICZENIA:

- nauka rozpoznawania kolorów: czerwony, czarny, biały, niebieski, zielony, żółty, różowy, brązowy, pomarańczowy
- nauka przymiotników tj.: mały, duży, gruby, chudy, długi, krótki, brudny, czysty, suchy, mokry, stary, nowy, ładny, brzydki

CELE OPERACYJNE:

- dziecko rozpoznaje w/w kolory
- dziecko rozpoznaje w/w przymiotniki

(możemy rozszerzać repertuar słownictwa dziecka oraz pojęć o przysłowki itd.)

ETAP PRACY:

-wykonywanie prostych poleceń

ĆWICZENIA:

- ćwiczenie umiejętności uważnego słuchania
- ćwiczenie umiejętności wykonywania prostych poleceń wraz z terapeutą
- ćwiczenie umiejętności wykonywania prostych poleceń samodzielnie

CELE OPERACYJNE:

- dziecko potrafi wysłuchać polecenie logopedy
- dziecko wykonuje proste polecenia z terapeutą
- dziecko samodzielnie wykonuje proste polecenia

III OBSZAR- "Mówię"- rozwijanie mowy czynnej

CELE OGÓLNE:

- rozwijanie sprawności narządów artykulacyjnych
- nauka właściwego jedzenia/ picia
- odwrażliwianie strefy orofacjalnej
- ćwiczenie umiejętności wypowiedzania samogłosek, sylab, wyrazów dźwiękonaśladowczych
- kształtowanie umiejętności wypowiedzania prostych słów oraz zdań

ETAP PRACY:

-Odwrażliwianie strefy orofacjalnej

ĆWICZENIA:

- stymulacja twarzy różnymi fakturami

- stymulacja twarzy temperaturą
- stymulacja jamy ustnej różnymi fakturami (jedzenie)
- stymulacja jamy ustnej temperaturą
- masaże logopedyczne

CELE OPERACYJNE:

- dziecko pozwala dotknąć twarzy
- obniżenie nadwrażliwości strefy orofacjalnej

ETAP PRACY:

-Ćwiczenia narządów artykulacyjnych

ĆWICZENIA:

- ćwiczenia języka
- ćwiczenia warg
- ćwiczenia podniebienia
- masaże usprawniające aparat artykulacyjny

CELE OPERACYJNE:

- dziecko potrafi naśladować terapeutę
- dziecko sprawniej wykonuje ruchy językiem, wargami

ETAP PRACY:

-Ćwiczenia oddechowo - fonacyjne

ĆWICZENIA:

- zabawy oddechem
- ćwiczenia wydłużające fazę wydechu
- ćwiczenia prawidłowego wydobywania głosu
-

CELE OPERACYJNE:

- dziecko podczas ćwiczeń się uspokaja, wycisza
- dziecko potrafi różnicować nasilenie oddychania
- dziecko umie modulować siłę natężenia głosu

ETAP PRACY:

-prozodia mowy

ĆWICZENIA:

- kształtowanie umiejętności rozpoznawania i wyrażania stanów emocjonalnych tj. : gniew, radość, smutek

CELE OPERACYJNE:

- dziecko rozpoznaje stany emocjonalne drugiej osoby
- dziecko potrafi intonacją wyrażać różne stany emocjonalne

ETAP PRACY:

-przyjmowanie pokarmów i napojów

ĆWICZENIA:

- ćwiczenia prawidłowego picia z kubka
- nauka właściwego odgryzania, gryzienia, żucia, połykania pokarmu

CELE OPERACYJNE:

- dziecko umie pić z kubka
- dziecko potrafi odgryźć pokarm
- dziecko umie gryźć pokarm
- dziecko umie żuć
- dziecko właściwie przetyka pokarm

ETAP PRACY:

-**wzbudzenie "spontanicznej aktywności słownej"** (wg autorów Psychostymulacyjnej metody kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia, "...występuje u dziecka wtedy, gdy mówi ono z własnej potrzeby, bez dodatkowych wzmocnień oraz instrukcji(...)Wywołanie i utrwalenie tej formy aktywności decyduje o rozwoju społecznym i intelektualnym człowieka. Jednocześnie stanowi istotny warunek rozwoju i korekcji pozostałych aspektów mowy..."¹)

ĆWICZENIA:

- zachęcanie i motywowanie dziecka do mówienia poprzez wzmocnienia pozytywne
- opisywanie każdej czynności, którą dziecko wykonuje
- zabawy ruchowe
- śpiewanie piosenek
- dialog wokalizacyjny

CELE OPERACYJNE:

-dziecko zaczyna spontanicznie wymawiać dźwięki

ETAP PRACY:

-**samogłoski**

ĆWICZENIA:

- zachęcanie dziecka do wokalizacji
- wywoływanie samogłosek "a, o, e, i, u, y"
- utrwalanie wywołanych samogłosek

CELE OPERACYJNE:

-dziecko wokalizuje

-dziecko wymawia samogłoski

---

¹ M. Młynarska, T. Smereka, "Psychostymulacyjna metoda kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia", WSiP, Warszawa 2000r., str. 32

ETAP PRACY:

-sylaby otwarte i wyrazy dźwiękonaśladowcze

ĆWICZENIA:

- ćwiczenia wymawiania sylab otwartych (tj. ma ma, ta, ta, mu, mu itp.)
- ćwiczenia naśladowania odgłosów zwierząt
- ćwiczenia naśladowania odgłosów pojazdów
- ćwiczenia naśladowania odgłosów przedmiotów z najbliższego otoczenia

CELE OPERACYJNE:

- dziecko wymawia sylaby otwarte
- dziecko potrafi naśladować odgłosy zwierząt
- dziecko naśladuje odgłosy pojazdów
- dziecko umie naśladować odgłosy z najbliższego otoczenia

ETAP PRACY:

-podstawowe komunikaty

ĆWICZENIA:

- nauka wypowiedziania podstawowych komunikatów tj.: "daj", "nie", "tak", "tam" (wspomaganie gestem)

CELE OPERACYJNE:

- dziecko wie kiedy ma wypowiedzieć dany komunikat
- dziecko umie wypowiedzieć dany komunikat

ETAP PRACY:

-słowa (na tym etapie pracy nie chodzi nam o poprawność artykulacyjną lecz poszerzanie słownika czynnego dziecka)

ĆWICZENIA:

- ćwiczenie umiejętności nazywania przedmiotów codziennego użytku
- nauka nazywania rzeczy na obrazkach lub zdjęciach

- nazywanie wykonywanych czynności
- ćwiczenia nazywania czynności na obrazkach lub zdjęciach

(W miarę możliwości dziecka można rozszerzać repertuar słownika o przymiotniki, słowa określające położenia danego przedmiotu w przestrzeni, liczebniki itd)

CELE OPERACYJNE:

- dziecko umie nazwać wskazywane przedmioty
- dziecko nazywa przedmioty znajdujące się na obrazkach lub zdjęciach
- dziecko nazywa wykonywane czynności
- dziecko nazywa czynności pokazane mu na obrazku lub zdjęciu

ETAP PRACY:

-zdania proste

ĆWICZENIA:

- nauka nazywania przedmiotów zdaniem "To jest..."
- ćwiczenie umiejętności budowania zdań prostych z czasownikiem np. "mama pierze", "tata jedzie" itp.
- ćwiczenia umiejętności budowania zdań prostych z przymiotnikiem np. "mały kotek", "ładna sukienka"

CELE OPERACYJNE:

- dziecko mówi zdanie "To jest..."
- dziecko potrafi budować zdania proste z czasownikiem, przymiotnikiem

ETAP PRACY:

-odpowiadanie na pytania

ĆWICZENIA:

- ćwiczenie umiejętności odpowiadania na pytanie: "co to jest?"
- ćwiczenie umiejętności odpowiadania na pytanie: "kto to jest?"

- ćwiczenie umiejętności odpowiadania na pytanie: "co robi/sz?"
- ćwiczenie umiejętności odpowiadania na pytanie: "jaka/i jest?"

CELE OPERACYJNE:

- dziecko wie, kto to jest pan/pani, chłopiec/dziewczynka
- dziecko odpowiada na pytanie "Kto to jest?"
- dziecko odpowiada na pytanie "Co to jest?"
- dziecko odpowiada na pytanie "Co robi/sz?"
- dziecko odpowiada na pytanie "Jaka/i jest?"

PRZYKŁADY ĆWICZEŃ

I OBSZAR- "Słyszę" - rozwijanie percepcji słuchowej

-Praca z programem "Świat dźwięków"- logopeda przed dzieckiem rozkłada planszę z trzema obrazkami np.: pies, kaczka, kot. Następnie puszcza z płyty CD odgłosy. Dziecko ma wskazać palcem, który dźwięk słyszy. Następnie wykorzystuje kolejną planszę z zestawu i ćwiczenie wykonuje się w ten sam sposób

-Praca z programem "Mówiące dźwięki"- logopeda pokazuje dziecku obrazek ze zwierzęciem (pojazdem, rzeczami codziennego użytku, instrumentami), nazywa zwierzę i puszcza odgłos jaki wydaje. np.: "to jest pies. Pies robi hau, hau". W dalszej części terapii można pokazać dziecku obrazek z programu, nazwać go, puścić odgłos a następnie dziecko spośród pokazanych mu figurek zwierząt wybiera tę, którą widzi w komputerze.

-Dziecko dobiera obrazek do usłyszanego dźwięku. np.: klucze, dzwonienie łyżeczką o kubek, bębenek, grzechotki,

-Puszczamy dziecku piosenkę głośno a następnie mówimy: "głośno" zatykając uszy i krzywiąc twarz. Następnie puszczamy piosenkę cicho i mówimy: "cicho" ścisząc głos i przykładając palec do ust (gest ććććiii...). Powtarzamy czynność a dziecko odpowiednio reaguje. Zatyka uszy lub przykładają palec do ust.

-To samo ćwiczenie można wykonać z pomocą obrazków-symboli "głośno", "cicho". W odpowiednim momencie dziecko wskazuje dany obrazek

-Puszczamy dziecku piosenkę szybko a następnie mówimy: "szybko" szybko klaszcząc w dłonie. Następnie puszczamy piosenkę wolno i mówimy: "wolno" powoli klaszcząc w dłonie. Powtarzamy czynność a dziecko odpowiednio reaguje

- Do jednego pojemnika nasypujemy groch, makaron lub coś innego, co bardzo stuka, a do drugiego wsypujemy np.: cukier. Potrząsamy pojemnikiem z grochem i mówimy: "głośno". Później potrząsamy pojemnik z cukrem i mówimy "cicho". Następnie prosimy dziecko by potrząsnęło pojemnikiem głośno lub cicho.

-Wystukiwanie rytmu na bębnieku, grzechotce lub kastanietach. Dziecko słucha ile razy logopeda wystukuje rytm na bębnieku a następnie wystukuje podany rytm

-Logopeda prezentuje dziecku trzy obrazki np.: kot, dom, kubek. Następnie wypowiada nazwy przedmiotów znajdujących się na obrazkach w różnej kolejności. Dziecko stara się zapamiętać kolejność słów i układa obrazki w odpowiedniej kolejności

II OBSZAR- "Rozumiem"-rozwijanie mowy biernej

-Przy nauce nawiązania i utrzymania kontaktu wzrokowego nagradzamy dziecko (pochwałą) i mówimy "Tak! Pięknie na mnie patrzysz"

- Przykuwamy wzrok dziecka do własnej twarzy przysuwając jakąś rzecz np. piłeczkę na wysokość swoich oczu, malujemy usta szminką o intensywnym

kolorze, zakładamy słoneczne okulary, bawimy się w zabawę "kuku, aha!" (na podstawie prof. J. Cieszyńskiej)

-Przy nauce podstawowych komunikatów- jeśli dziecko nie reaguje- najpierw wykonujemy czynność z dzieckiem. Mówimy: "Chodź do mnie"- wykonujemy gest ręką ("chodź") i wyciągamy do dziecka ręce. Mówimy: "Usiądź na krześle"- idziemy po dziecko i pomagamy dziecku usiąść na krześle powtarzając jeszcze raz komunikat. Podobnie ćwiczymy inne komunikaty

-Podczas poznawania schematu własnego ciała można wykorzystać różne piosenki z pokazywaniem części ciała, Pokazywanie części ciała np. lalki, osób na zdjęciach , obrazkach. Układanie plansz postaci z rozsypanymi częściami ciała, rysowanie obrazków, na których wyróżniamy części ciała.

-Do rozwijania naśladowania przez dziecko innej osoby można wymyślić wiele zabaw. Np. zabawa "Zrób taką samą minę jak ja", wykorzystujemy wcześniej ćwiczony schemat ciała. "Podnieś rączkę do góry", "Pokręć główką", "Dotknij nosa" itd. Logopeda wrzuca do swojego pojemnika zabawki a dziecko wrzuca te same do swojego. Siadamy na przeciwko dziecka i mówimy" Pani podnosi ręce do góry!"-podnosimy ręce do góry. "Teraz ty podnieś ręce do góry"-mówiąc "ty" lub wymawiając imię dziecka, dotykamy jego ramienia. Jeśli dziecko nie wykonuje polecenia, zadanie wykonujemy jego rękami. Mówimy: "Ręce do góry!!!"

-Rozwijanie słownika biernego wychowanków rozpoczynamy od rzeczy znajdujących się w najbliższym otoczeniu (do obrazków, zdjęć przechodzimy w późniejszym czasie). Pokazujemy dziecku różne przedmioty i je nazywamy. Później logopeda prosi, by dziecko podało jakiś przedmiot. Można polecić dziecku, by wrzuciło wymieniony przez terapeutę przedmiot do pudełka

-W późniejszym czasie możemy te ćwiczenia wykonywać na obrazkach, zdjęciach, np. dobieranie w pary: rzecz- obrazek, obrazek-obrazek, dwa samochody na dwóch obrazkach, ale różniące się od siebie.

-Ćwiczenie czynności rozpoczynamy od pokazywania dziecku różnych czynności wykonywanych podczas dnia. Zawsze mówimy dziecku, co w danej chwili robimy. np.: "Wiktoria ubierasz się", "Rzucamy piłką", "Idziemy na spacer"

-pokazywanie obrazków lub zdjęć przedstawiających czynności np.: "Pan biegnie", "Pani gotuje", "Dziecko bawi się". Rozkładamy przed dzieckiem obrazki i mówimy "Daj mi obrazek, na którym pani gotuje".

III OBSZAR- "Mówię"- rozwijanie mowy czynnej

-ćwiczenia odwrażliwiające strefę orofacjalną możemy wykonywać przy pomocy przedmiotów o różnych fakturach np.: gąbka, futerko, szczoteczka do zębów, wełna itp. Dotykamy (w miarę możliwości) twarzy dziecka tymi fakturami oswajając je z dotykiem. Podobne ćwiczenia możemy wykonywać z różnicowaniem temperatury. Stosujemy masaże zewnętrzne oraz wewnętrzne.

-ćwiczenia języka, warg i podniebienia:

- "czyścimy ząbki językiem"- wykonujemy ruchy językiem jakbyśmy chcieli wyczyścić nim zęby
- wypychamy językiem policzki
- język wydaje odgłos kopyt konia
- cmokamy
- pokazujemy jak krowa żuje trawę
- nakładamy jedną wargę na drugą
- parskamy jak koń
- układamy usta do uśmiechu i robimy dzióbek. I tak na przemian

-ćwiczenia oddechowe:

- pokazujemy dziecku jak należy oddychać (wdech nosem, wydech ustami)
- gdy bierzemy wdech- podnosimy ręce do góry, gdy wydychamy powietrze, opuszczamy ręce i wymawiamy różne samogłoski

- dmuchanie piłeczki pingpongowej, piórek, wacików
- puszczanie baniek mydlanych
- wydmuchiwanie kółek na lustrze

-rozpoznawanie i nazywanie emocji "wesóły, zły, smutny" możemy realizować na podstawie: "Powiedz mi, co odczuwasz"- ćwiczenia dla dzieci z zaburzeniami ze spektrum autyzmu, afazją oraz dla dzieci dwujęzycznych J. Cieszyńskiej

- wspomaganie się rytmogestami przy wypowiedaniu samogłosek (elementy "Psychostymulacyjnej metody kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia" M. Młynarskiej i T. Smereki. Są to ruchy rąk towarzyszące mowie, wspomagające czynność mówienia na etapie podstawowym.) Siadamy z dzieckiem na dużej piłce przed lustrem, wymawiamy daną samogłoskę, wykonujemy w tym samym czasie odpowiedni rytmogest. Możemy w tym czasie na piłce skakać aby wspomóc wywołanie wokalizacji.

-ćwiczenie i utrwalanie samogłosek możemy ćwiczyć z pomocą książki "Od zabawy do mówienia" Marzeny Machoś (zabawy z pacynką, wykonywanie różnych zadań np. budowanie wieży z klocków i równoczesne wymawianie samogłoski)

-Ćwiczenia z programem "Mówiące obrazki"- pokazujemy dziecku na komputerze obrazki zwierząt i włączamy odgłosy jakie wydają. "To jest kot. Kot robi miau", "miau", "miau". Zadaniem dziecka jest powtórzenie odgłosu jaki wydaje zwierzę (rzecz codziennego użytku, instrument, pojazd)

-Polecamy dziecku by podało nam zwierzątko, które robi me, me. Dziecko podaje kozę. "Tak!, brawo. To jest koza. Koza robi me, me". Dziecko powtarza "me, me".

-Wyciąganie z worka różnych przedmiotów, nazywanie ich

-W miarę możliwości pokazujemy dziecku wykonywanie różnych czynności i nazywamy je. Można do tego wykorzystać pomoce dydaktyczne, nagrany film z

wykonywaną czynnością. Pracujemy także na zdjęciach bądź obrazkach. Każdą czynność nazywamy np.: "Pani pierze", "Pan idzie". Dziecko powtarza za nami.

PODSUMOWANIE

Program logopedyczny "Słyszę, rozumiem, mówię" realizowany będzie na zajęciach logopedycznych w przedszkolu specjalnym. W związku z tym, że uczęszczają do niego dzieci o bardzo zróżnicowanym rozwoju psychofizycznym, intelektualnym ów program może być **TYLKO** szkieletem pomocnym w planowaniu terapii indywidualnej każdego dziecka. Nie jest rzeczą realną aby wszystkie dzieci po roku terapii osiągnęły etap rozwoju mowy na poziomie zdań będąc we wrześnie na etapie koncentrowania uwagi na rozmówcy i nawiązywaniu z nim kontaktu wzrokowego przy realizacji kilku samogłosek. Dlatego program ten będzie realizowany przez dłuższy okres czasu.

EWALUACJA

Program zakłada ewaluację prowadzonych działań. Na początku realizacji programu logopeda wypełni "Kartę poziomu komunikacji" (załącznik nr1) dla każdego dziecka ukazującą na jakim etapie ono się znajduje. Po roku realizacji programu terapeuta wypełnia ją ponownie w celu sprawdzenia postępów danego dziecka w terapii logopedycznej.

PRZYKŁADOWE SCENARIUSZE ZAJĘĆ

SCENARIUSZ ZAJĘĆ LOGOPEDYCZNYCH

Czas trwania zajęć: 30 min.

Temat zajęć: Wzbudzanie spontanicznej aktywności słownej

Cel główny: Rozwijanie motywacji do komunikacji

Cele szczegółowe:

- zapewnienie dziecku bezpieczeństwa i wzbudzenie zaufania do terapeuty
- nawiązanie kontaktu z dzieckiem poprzez mimikę, gesty, zabawę
- usprawnianie funkcjonowania narządów artykulacyjnych poprzez masaż
- wzmocnienie poczucia świadomości poszczególnych części ciała
- wzmacnianie wokalizacji i umiejętności naśladowniczych

Metody:

- masaż
- słowna, pozytywnego wzmacniania
- elementy Psychostymulacyjnej metody kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia
- praktycznego działania
- kontakt wzrokowy, dotykowa, gest

Forma pracy: indywidualna

Środki: duże lustro, materiały o różnych fakturach, szczoteczka do zębów, oliwka, duża piłka do skakania.

Przebieg zajęć:

Zajęcia wstępne:

Przywitanie się z dzieckiem, zabawa w "kuku acha!", wywołanie u dziecka dobrego nastroju, zaśpiewanie piosenki "Na powitanie":

"Na powitanie dziś naśpiewamy ładną piosenkę hej-ho, hej-ho

na powitanie sobie podamy obydwie ręce hej-ho, hej-ho"

Zajęcia właściwe:

Zabawy przed lustrem- wskazywanie na sobie różnych części ciała- logopeda pracuje rękami dziecka i wskazuje odpowiednie części ciała wymawiając ich nazwy dwa razy, zaśpiewanie piosenki "Mam dwie rączki"- logopeda śpiewa piosenkę i w odpowiednim momencie klaszcze w dłońmi dziecka oraz tupie nóżkami.

"Mam dwie rączki nóżki dwie

robię nimi to co chcę.

Mogę klaskać, mogę tupać

mogę nimi rytm wystukać.

Mogę klaskać, mogę tupać

mogę nimi rytm wystukać" (A. Kornacka, B. Bleja-Sosna, A. Rydzewska-Walichniewicz "Rymowana gimnastyka dla smyka")

Pocieranie dłońmi dziecka o materiały o różnych fakturach np.: piłka kolczatka, futerko, papier ścierny, gąbka. Dodatkowo terapeuta wymawia różne dźwięki " O! jakie mięciutkie" "Ach, ale przyjemnie!" "U! ale twarda piłka."

Masaż zewnętrzny oraz jamy ustnej w celu poprawy pracy aparatu artykulacyjnego. Terapeuta wykonuje okrężne ruchy od czoła do skroni, od policzków do skroni, od brody do stawu skroniowo- żuchwowego, poklepuje oraz głaszcze twarz w tych samych kierunkach. Logopeda masuje język szczoteczką do zębów ruchami okrężnymi w stronę gardła (najpierw lewa strona, potem prawa).

Próby wywołania samogłosek z pomocą rytmogestów. Terapeuta siada z dzieckiem na dużej piłce, delikatnie na niej skacze i wymawia poszczególne samogłoski. Następnie wymawia samogłoski posługując się odpowiednimi rytmogestami (wg Psychostymulacyjnej metody kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia) A- ręce prostują się na wysokości klatki piersiowej, O- ręce wykonują dwa półokręgi łącząc się wysoko nad głową, E- ręce rozchodzą się na

boki na wysokości górnej wargi, U- dłonie ułożone w kształcie litery "u" dziecko wysuwa przed siebie na wysokości klatki piersiowej i wykonuje ruch do przodu, I- ręce podnoszą się ruchem strzelistym prosto do góry, Y- ręce podnoszą się do góry tworząc kąt rozwarty. Terapeuta cały czas pracuje rękami dziecka.

Zajęcia końcowe: Podziękowanie za zajęcia, pochwały.

SCENARIUSZ ZAJĘĆ LOGOPEDYCZNYCH

Czas trwania zajęć: 30 min.

Temat zajęć: Rozwijanie mowy czynnej na etapie zdań prostych

Cel główny: Umiejętność budowania zdań prostych

Cele szczegółowe:

- zapewnienie komfortu psychicznego dziecku
- eliminowanie nadwrażliwości wokół ust poprzez odpowiednie ćwiczenia artykulacyjne
- doskonalenie wyrazistości mowy
- ćwiczenie pamięci wzrokowej, koncentracji, uwagi, koordynacji wzrokowo-ruchowej
- rozwijanie pamięci słuchowej

Metody:

- pokaz
- słowna, pozytywnego wzmocnienia
- komputerowe wspomaganie rozwoju mowy
- praktycznego działania

Forma pracy: indywidualna

Środki: duże lustro, gra "Puste lotto", przedmioty znajdujące się w gabinecie logopedycznym (figurki zwierząt, maskotki) "Od obrazka do słowa"- pomoc logopedyczna, "Świat dźwięków"- program komputerowy do ćwiczenia pamięci i uwagi słuchowej, "Mówiące obrazki"- program komputerowy, karteczki z wyrazami dźwiękonaśladowczymi,

Przebieg zajęć:

Zajęcia wstępne:

Przywitanie się, ćwiczenia doskonalące pracę narządów artykulacyjnych (języka, warg, policzków) : cmokanie, uśmiechanie się i układanie ust w "dzióbek", fonacja samogłosek "o", "u", nadymanie policzków-próby przepychania powietrza wewnątrz jamy ustnej, ćwiczenia oddechowe- dmuchanie w piłeczkę przemieszczającą się do różnych otworów.

Zajęcia właściwe:

Rozwijanie mowy czynnej - budowanie zdań prostych. Logopeda pokazuje dziecku obrazek przedstawiający osobę wykonującą jakąś czynność i zadaje pytanie np.: "Co robi pani?", "Co robi chłopiec?" "Co robi Tomek?" itp. Zadaniem dziecka jest odpowiedź na zadane pytanie. "Pani gotuje", "Chłopiec idzie", "Tomek ubiera się".

Kolejne zadanie polega na dopasowaniu wyrazów dźwiękonaśladowczych do pokazanych dziecku figurek zwierząt. Logopeda pokazuje np. krowę i pyta: "Jak robi krowa?", dziecko odpowiada i dopasowuje właściwy podpis "mu, mu", "Jak robi pies?"- "hau,hau" itp.

Następne ćwiczenie to praca z programem komputerowym "Świat dźwięków". Terapeuta włącza różne odgłosy np. szczekanie psa, gotująca się woda w czajniku, padający deszcz, dzwonek do drzwi. Zadaniem dziecka jest wskazanie właściwego obrazka odpowiadającego usłyszanemu dźwiękowi.

Ostatnie zadanie to praca nad doskonaleniem prostych poleceń a także nad ćwiczeniem poleceń złożonych. Logopeda wydaje polecenia dziecku a dziecko je wykonuje np. : "Połóż piłkę na półce", "Usiądź na krześle", "Podaj mi telefon", "Połóż piłkę na półce a potem usiądź na krześle", " Włóż klocek do pudełka a

piłkę połów na stole". Przy wykonywaniu poleceń złożonych logopeda wykonuje czynności razem z dzieckiem.

Zajęcia końcowe: Podziękowanie za zajęcia, pochwały.

O AUTORCE

Weronika Pilch- Pierchała- Od września 2004r. wychowawca w Internacie Specjalnego Ośrodka Szkolno- Wychowawczego w Rybniku. Od września 2013r. również logopeda w Przedszkolu Specjalnym nr 49 w Rybniku. Wykształcenie: Studia wyższe magisterskie Pedagogika Opiekuńcza i Pracy Socjalnej, specjalność: Terapia pedagogiczna (Uniwersytet Opolski), Studia Podyplomowe: Oligofrenopedagogika (Akademia Krakowska), Studia Podyplomowe: Logopedia ogólna (Uniwersytet Wrocławski), Studia Podyplomowe Kwalifikacyjne Logopedii i Medialnej Emisji Głosu, specjalność: Neurologopedia (Uniwersytet Śląski)

LITERATURA

- "Neurologopedyczne studia przypadków"- red. E. Stecko, t.1, t.2, Warszawa 2010
- "Medycyna w logopedii"- red. Jacek Jarosław Błeszyński, wyd. Harmonia, Gdańsk 2013
- "Wczesna interwencja terapeutyczna- stymulacja rozwoju dziecka od noworodka do 6 roku życia"- J. Cieszyńska, M. Korendo, Wydawnictwo Edukacyjne Kraków 2007
- "Psychostymulacyjna metoda kształtowania i rozwoju mowy oraz myślenia"- M. Młynarska, T. Smereka, WSiP, Warszawa 2000
- "Terapie wspomagające rozwój osób z autyzmem"- red. Jacek Jarosław Błeszyński, wyd. Impuls, Kraków 2011
- "Autyzm dziecięcy- zagadnienia diagnozy i terapii"-L. Bobkowicz- Lewartowska, Impuls, Kraków 2000
- "Autyzm- przyczyny, symptomy, terapia"- E. Pisula, wyd. Harmonia 2010

"Możliwości komunikacyjne dzieci autystycznych"- K. Markiewicz, wyd. Uniwersytetu Marii Curie- Skłodowskiej, Lublin 2004

"Terapia behawioralna dzieci z autyzmem- teoria, badania i praktyka stosowanej analizy zachowań"- M. Suchowierska, P. Ostaszewski, P. Bąbel, GWP, Sopot 2012

"Od zabawy do mówienia"- M. Machoś, Medycyna Praktyczna, Kraków 2012

"Spróbujmy mówić razem"- B. Dittfeld, Oficyna Wydawnicza "Impuls", Kraków 2004r.

"Autyzm wyzwaniem naszych czasów"- red. Tomasz Gałkowski i Joanna Kossewska, Wyd. Naukowe Akademii Pedagogicznej, Kraków 2001

"Wybrane formy terapii i rehabilitacji osób z autyzmem"- red. Ewa Pisula i Dorota Danielewicz, Oficyna Wydawnicza "Impuls", Kraków 2005

"Analiza różnicująca wybranych zespołów zaburzeń autystycznych. Zarys rewalidacji"- Jacek Jarosław Błeszyński, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2010

CIEKAWY LINKI:

<http://www.logopeda.pl/>

<http://www.logopedia.pl/>

<http://www.poradnik-logopedyczny.pl/>

<http://www.eduksiegarnia.pl/>

<http://www.logolandia.pl/>

<http://www.logopedia.net.pl/>

<http://harmonia.edu.pl/>

<http://www.dlodzieci.pl/>

<http://www.toker.com.pl/>

ZAŁĄCZNIK NR 1

KARTA POZIOMU KOMUNIKACJI DZIECKA

- Dziecko reaguje na dźwięk TAK NIE
- Dziecko reaguje na dźwięk POZYTYWNIENIE NEGATYWNIENIE OBOJĘTNIENIE
- Dziecko chętnie słucha odgłosów TAK NIE
- Dziecko wskazuje dany dźwięk na obrazku TAK NIE
- Ile dźwięków (na 10) dziecko rozpoznaje.....
- Dziecko różnicuje dźwięki TAK NIE
- Dziecko umie wskazać lokalizację danego dźwięku TAK NIE
- Dziecko wskazuje lokalizację dźwięku GESTEM , SKIEROWANIEM GŁOWY W KIERUNKU DŹWIĘKU
- Dziecko wie co to jest dźwięk głośny TAK NIE
- Dziecko wie co to jest dźwięk cichy TAK NIE
- Dziecko wie co to jest dźwięk szybki TAK NIE
- Dziecko wie co to jest dźwięk wolny TAK NIE
- Dziecko umie wskazać symbol "głośno" na obrazku lub pokazać gestem TAK NIE
- Dziecko umie wskazać symbol "cicho" na obrazku lub pokazać gestem TAK NIE
- Dziecko umie wskazać symbol "szybko" na obrazku lub pokazać gestem TAK NIE
- Dziecko umie wskazać symbol "wolno" na obrazku lub pokazać gestem TAK NIE
- Dziecko umie różnicować dźwięki głośne i ciche TAK NIE
- Dziecko umie różnicować dźwięki szybkie i wolne TAK NIE
- Ile samogłosek wypowiedzianych przez logopedę dziecko umie zapamiętać.....
- Ile sylab wypowiedzianych przez logopedę dziecko umie zapamiętać.....
- Ile słów wypowiedzianych przez logopedę dziecko umie zapamiętać.....
- Dziecko wystukuje rytm podany przez logopedę TAK NIE
- Dziecko potrafi nawiązać kontakt wzrokowy z rozmówcą TAK NIE
- Jak długo dziecko utrzymuje kontakt wzrokowy z rozmówcą.....
- Dziecko rozumie komunikaty:
- "Chodź do mnie" TAK NIE
- "stój" TAK NIE
- "usiądź" TAK NIE
- "daj" TAK NIE
- "weź" TAK NIE
- "tak" "nie" TAK NIE
- Dziecko potrafi skupić wzrok na przedmiocie pokazanym przez logopedę TAK NIE
- Pojawiają się próby wspólnych zabaw TAK NIE
- Dziecko realizuje zasadę "najpierw ja, potem ty" TAK NIE
- Dziecko umie naśladować gesty logopedy TAK NIE
- Dziecko umie naśladować mimikę logopedy TAK NIE

Dziecko umie naśladować czynności pokazywane przez logopedę TAK NIE

Dziecko umie wskazać swoją rękę, nogę, oko, nos, uszy, brzusek, zęby, język, buzię (podkreślić)

Dziecko rozpoznaje te części ciała u innych osób TAK NIE

Dziecko rozpoznaje części ciała na obrazkach TAK NIE

Dziecko wskazuje przedmioty palcem lub ręką na polecenie TAK NIE

Dziecko rozpoznaje przedmioty konkrety (mniej więcej ile?).....

Dziecko rozpoznaje przedmioty na obrazkach (mniej więcej ile?).....

Dziecko rozpoznaje czynności na obrazkach: je, pije, śpi, biega, skacze, idzie, gotuje, czesze się, myje się, myje zęby, śpiewa, prasuje, nalewa, jedzie na rowerze, wyciera się, czyta (podkreślić)

Dziecko rozpoznaje kolory: czerwony, czarny, biały, niebieski, zielony, żółty, różowy, brązowy, pomarańczowy (podkreślić)

Dziecko rozpoznaje przymiotniki: mały, duży, gruby, chudy, długi, krótki, brudny, czysty, suchy, mokry, stary, nowy, ładny, brzydki (podkreślić)

Dziecko wykonuje polecenia: podaj mi piłkę, przynieś mi klocek, otwórz drzwi, zamknij drzwi, weź do ręki długopis, zapal światło, usiądź na krześle (podkreślić)

Dziecko wykonuje polecenia samodzielnie, z terapeutą (podkreślić)

Jakie dziecko osiąga wyniki w badaniu sprawności narządów artykulacyjnych (wg "Sprawdź jak mówię" E. Stecko).....

Sposób w jaki dziecko oddycha.....

Dziecko rozpoznaje stany emocjonalne: gniew, radość, smutek (podkreślić)

Dziecko wyraża w/.w stany emocjonalne TAK NIE

Dziecko pije z kubka TAK NIE

Dziecko właściwie odgryza pokarm TAK NIE

Dziecko właściwie gryzie pokarm TAK NIE

Dziecko właściwie żuje pokarm TAK NIE

Dziecko właściwie połyka pokarm TAK NIE

Dziecko spontanicznie wymawia dźwięki TAK NIE

Jakie dźwięki dziecko wymawia (etap mowy) .....

Dziecko realizuje samogłoski a e i o u y TAK NIE

Dziecko realizuje sylaby otwarte TAK NIE

Dziecko wypowiada komunikaty: daj, nie, tak, tam, tu (podkreślić)

Komunikaty są wspierane gestem TAK NIE

Mniej więcej ile dziecko wypowiada rzeczowników?.....

Dziecko wypowiada następujące czasowniki: je, pije, śpi, biega, skacze, idzie, gotuje, czesze się, myje się, myje zęby, śpiewa, prasuje, nalewa, jedzie na rowerze, wyciera się, czyta

Dziecko umie zbudować zdanie ze zwrotem "To jest..." TAK NIE

Dziecko umie zbudować zdanie z czasownikiem np. "mama gotuje" TAK NIE

Dziecko umie zbudować zdanie proste z przymiotnikiem np. "mały kotek" TAK NIE

Dziecko odpowiada na pytanie : "Co to jest?", "Kto to jest?", "Co robi/sz?", "Jaki/a jest?"

GRAFIKA STRONA TYTUŁOWA ŹRÓDŁO : grafika: <http://polonista.cba.pl/?p=8>